

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, VII, 336; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 → Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), VII, 72; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931 → Medine, ts. (el-Mektebetü's-Selâfiyye), XII, 271, 274; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), I, 379; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1382/1963 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), III, 82; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 242-255; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, VII, 230-235; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1393/1973, s. 163-164; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), II, 47; Sezgin, *GAS*, I, 102; a.mlf., *Buhârî'nin Kaynakları*, İstanbul 1956, s. 218, 252, 262, 277, 279.

M. YAŞAR KANDEMİR

AFGANİLER TEKKESİ

İstanbul Üsküdar'da
Çinili Cami yakınında bulunan
bir Nakşibendî tekkesi.

Kaynaklarda "Afganî Kalenderhane-si" adıyla da geçen tekkenin inşa tarihi 1207 (1792-93) olup bânisi bilinmemektedir. Tarikat yaymak amacıyla kurulan herhangi bir tekkeden farklı olarak, o dönemde Asya'nın uzak bölgelerinden özellikle hac yolculuğu sırasında İstanbul'a uğrayan tarikat mensuplarının barındırılmalarına mahsus diğer bazı kuruluşlar (Özbekler ve Hindîler Tekkesi) gibi Afganiler Tekkesi de Afganistan'dan gelen "mücerred kalenderler" yani bekâr ve seyyah dervişlerin barındırılmaları için kurulmuştur. Tekkenin gerek inşa kitâbesinde, gerekse ilgili kaynakların çoğunda **kalenderhane*** adı ile anılması da bu farklı fonksiyonu-

na işaret etmektedir. Saray ve Bâbiâli nezdinde bir nevi kültür ataşeliği veya konsolosluk hükmünü taşıyan bir kuruluş olması sebebiyle tekkenin postuna, kapatılışına kadar yalnız Afganlı mücerred Nakşibendî şeyhleri oturmuştur. Şeyhlik makamının Nakşibendiyye verilmesi de bu tarihin Afganistan'daki güçlü durumundan dolaydır. XIX. yüzyılda birkaç defa tamir edilen tekke, 1925'te kapatıldıktan sonra bir süre daha Afganlı dervişleri barındırır mışsa da daha sonra metruk kalarak harap olmuş ve 1942'de büyük kısmı yıktırılarak kitâbesi Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi'ne (Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi) götürülmüştür.

Tekkede geniş bir mimari program uygulandığı, konaklama ihtiyaçlarına ağırlık verilerek mescid-tevhidhane, şeyh meşrutası, derviş hücreleri, imaret niteliğinde büyük bir mutfak, kiler, taamhane, selâmlık köşkü, çeşme, havuz ve hazîrenin yer aldığı bilinmektedir. Bunlardan bugüne kalabilenler ihata duvarı, cümle kapısı, çeşme, hazîre ve meşrutanın bir kısmı ile selâmlık köşküdür. Geniş ve ağaçlı bahçeyi çevreleyen duvarın moloz taşlarla örüldüğü ve üzerinin eskiden kiremitli bir harpuştayla örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Söveleri kesme köfeki taşından yapılmış cümle kapısının üstünde eskiden kitâbenin de yer aldığı barok üslûpta bir kemer bulunmaktadır. Bahçenin güneybatı köşesinde, şeyh meşrutası olduğu anlaşılan ve XIX. yüzyılda yenilediği belli olan iki katlı ahşap bir bina yer almaktadır. Kâgîr bir bodrum üzerinde yükselen binanın üst katı, payandalara oturan çıkmalarla batı ve güney yönlerinde genişletilmiştir. Cümle kapısının sağında moloz taşlarla örülmüş

bir su haznesi ile buna bitişik bir çeşme taşı bulunmakta ve bahçenin muhtelif yerlerinde de yıkılan binaların duvar kalıntıları göze çarpmaktadır. Hazîrede postnişinlere ve dervişlere ait dikkat çekici mezar taşları mevcuttur. Tekkenin ayakta kalmış en önemli kısmı selâmlık köşküdür. Bahçenin ortasında, tek kollu kâgîr bir merdivenle çıkılan moloz taş örgülü ve ahşap hatıllı bir set duvarının üzerinde yükselen bu köşk, tek katlı ve tek hacimli müstakil bir yapıdır. Bir şeyh odası niteliğinde olduğu anlaşılan bu mekân dikdörtgen planlı olup ahşap iskeletli duvarları dışarıdan ahşap örtü, içeriden bağdâdî sıva ile kaplanmıştır. Kuzey ve güney duvarlarında ikişer, diğerlerinde üçer tane olmak üzere on adet penceresi bulunmakta, kapısı kuzeye açılmaktadır. Köşkün içinde karışıklık iki ahşap seki ile bunların arasında bir havuz bulunmaktadır. Bordürsüz sekizgen havuzun ortasında beyaz mermerden minyatür bir köşk görünümünde zarif bir fıskiye yer almakta ve bunun, XVII. yüzyıl sonlarına veya en geç Lâle Devri'ne tarihlenebilecek daha eski bir yapıya ait olduğu anlaşılmaktadır. Havuzdan geriye kalan satıh, mermer çubuklarla dörtgenlere bölünmüş ve bunların içi renkli taş parçalarıyla yapılmış geometrik desenli mozaiklerle doldurulmuştur. XVII. yüzyılın başlarına ait Sultan Ahmed Camii'nin pencere içleriyle hünkâr mahfilî duvarlarındaki mozaiklere aynı elden çıkmış hissini verecek kadar benzeyen bu mozaiklerin de tekkenin yerinde bulunan aynı boyutlara sahip daha eski bir yapıdan geriye kaldığı söylenebilir. Zemindeki bu göz alıcı süslemeye karşılık duvarlar ve tavan, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenebilecek oldukça sade görünüm- lü ampir üslûpta tezyinata sahiptir. Bu köşk, olgun nisbetlere mâlik sade yapısı ve bu sadelikle çelişki gösteren zengin zemin süslemesi ile Türk sivil mimarisinde önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âsitâne Tekkeleri, s. 18; Hacı İsmail Beyzâde Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmi*, İstanbul 1304, II, 58-59; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 15; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 131; Osman Nuri Ergin, *Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi*, İstanbul 1939, s. 26-36; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1974, II, 88-94; Behcetî İsmâil Hakkı el-Üsküdarî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar* (nşr. Bedîi N. Şehsuvaroğlu), İstanbul 1976, s. 55, 72; İ. Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, I, 420; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 76.

M. BAHA TANMAN

Afganiler Tekkesi'nin Selâmlık Köşkü ve bu köşkün içindeki mermer havuz

